

УНИВЕРЗИТЕТ “СВ.КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ – БИТОЛА

ФАКУЛТЕТ ЗА ТУРИЗАМ И УГОСТИТЕЛСТВО – ОХРИД

**ВЛАДИНИ МЕРКИ И ТРЕТИРАЊЕ НА ОДЛУКИТЕ
ЗА РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО КОСОВО**

/// авторезиме на докторска дисертација ///

Кандидат:
М-р Есад Ислами
Индекс бр.36
Насока: Туризам

Ментор:
Проф.д-р Цветко Андреески

Охрид, 2020 година

Денес туризмот претставува еден од најзначајните сектори на светската економија воопшто, односно многу важна гранка за развој на многу земји. Земјите кои што се во фазата на почетен развој, како што е Косово, имаат големи можности да придобијат од туризмот, особено во насока на намалување на сиромаштијата и зголемување на економскиот развој.

За да може туризмот да напредува на одржлив начин, сите јавни институции во една земја мора да обезбедат соодветно законодавство, односно институционална рамка која ќе биде погодна за развој и на приватниот сектор и да гарантира висок квалитет на производите и услугите кои ги користат туристите.

Токму во смисла на овој докторски труд, тука треба да се размисли за изградба на соодветна туристичка инфраструктура, промовирање на туристичките потенцијали, добра транспортна структура, олеснување на визите и соодветни политики за стимулирање на побарувачката.

Во контекст на нашето истражување, Владата на Косово треба да преземе одредени мерки и да спроведе одредени одлуки кои се важни за развојот на туризмот на Косово. На пример, ефикасното оданочување може да се претстави како дополнителен услов што може да помогне во зголемувањето на инвестициите во туризмот, а без да се наметне преголем товар над приватниот сектор, бидејќи во спротивно тоа може да доведе до неформалност и/или зголемување на цените, што пак може да доведе до неможност на земјата да се натпреварува со други земји во регионот.

Потоа, едукацијата на персоналот за туризам и угостителството има директно влијание врз конкурентноста на туристичките производи. Во моментов, универзитетите во Косово не нудат сеопфатни студии за туризам и угостителство.

Иако владините институции ја разбираат важноста на економското влијание на туризмот, сепак знаеме дека секторот туризам страда од недостаток на координативен механизам кој треба да развие дијалог меѓу засегнатите страни, вклучително и разните министерства, оддели, агенции, приватниот сектор, граѓанското општество и донаторската заедница.

Тековниот процес на донесување одлуки на Косово може да резултира во конфликтни одлуки во врска со политиките, како што се визниот режим за Косово, оданочувањето за патниците што заминуваат и недостаток на стратешки цели.

Во овој момент, Косово нема сеопфатна стратегија за туризам и сегашниот Закон за туризам не е целосно имплементиран. Мандатот за развој на туризмот во Косово е поделен помеѓу локалното и централното ниво.

Сепак, централната власт има вистински авторитет, бидејќи има најголем буџет и овластување да подготвува закони и да развива стратегии. Централната власт има овластување, меѓу другото, да создаде и поволна правна и институционална рамка, да го олесни и помогне стратешкото инвестирање и да го координира дијалогот на засегнатите страни.

Истражувањето кое е спроведено во овој труд треба да даде одредени резултати за развојот на туризмот на Косово, кој произлегува од имплементирањето на одредени владини мерки и одлуки. Туристичките субјекти (влада, институции, организации, приватен сектор и невладини субјекти) треба да очекуваат и да помогнат во постигнувањето на консензус дека туризмот мора да постане приоритетен сектор во економијата на земјата, каде развојот и влијанието на туризмот ќе помогне во подигнувањето на степенот на севкупен развој на земјата.

Од ова истражување се очекува да се прикажат најзначајните мерки и одлуки кои помогнале и/или ќе помогнат во иднина, а кои произлегле од владините институции или од приватниот сектор. Токму тие мерки и одлуки треба да помогнат во заземање и зацврстување на поконкурентна туристичка положба во регионот, односно да го рангираат Косово повисоко во листата на туристички дестинации во споредба со оние од овој региони, поради своите туристички атракции и вредности.

Меѓутоа, треба да се истакне дека постојат многу фактори (просторните карактеристики, биодиверзитетот, гео-комуникациската положба, климата и другите природни особини) како основа за креирање на добра туристичка понуда за Косово, а од друга страна тие ресурси не се доволно валоризирани.

Имено, мерките, одлуките, законските и подзаконските решенија мора да бидат појдовна основа која ќе помогне да се изградат нови или да се зајакнат постојните капацитети (инфраструктура, човечки ресурси, финансиски капитал, домашни и странски инвестиции, меѓународна соработка, членување во меѓународни организации и слично) во насока на искористување и одржлив развој на туризмот во Косово.

Основна цел на ова истражување е да се прикажат владините мерки и начините како се третираат одлуките кои се однесуваат на развојот на туризмот во Косово. Имено, во текот на ова истражување ќе се објаснат и прикажат најзначајните мерки и одлуки кои се преземени од страна на Владата на Република Косово во делот на развојот на туризмот во оваа земја.

Предмет на ова истражување е да се објасни дали и колку се спроведуваат мерките и одлуките во областа на туризмот во Косово (спроведување на истражување кај позначајните субјекти од областа на туризмот во Косово). На крај, од ова истражување ќе се обидеме на крај да дадеме одредени заклучоци.

Целта и предметот на истражување имаат своја просторна и временска рамка. **Примерокот** на ова истражување е во согласност со предметот што се истражува, а во зависност од располагањето со податоци. Популацијата која е предмет на ова истражување се: министерствата, општините, приватниот сектор (хотели, туристички агенции, туристичките друштва и асоцијации и други организации од областа на туризмот).

На овој начин, популацијата која е предмет во ова истражување се: 21 министерство, 38 општини, 468 субјекти од приватниот сектор (254 хотели, 209 туристички агенции, 5 туристички здруженија).

Според тоа, изготвени се 21 интервју со претставници од министерствата и 38 интервјуа со општините, а до субјектите од приватниот сектор се доставени вкупно 468 прашалници, кои беа поднесени во електронска форма на нивните и-мејл адреси.

Првиот дел од истражувањето, кое се однесува на интервјуте на министерствата и општините, е реализиран на терен, додека другиот дел претставува анкетниот прашалник, а овие два дела беа реализирани во **временската рамка** од 25.11.2018 до 25.12.2018 година, каде од испитаниците било замолено прашањата да ги одговорат лично и онлајн.

Истражувањето се спроведе со помош на **лично интервју** и доставување на **онлајн прашалник**, посебно за секоја група од испитаниците (интервју со раководните лица во министерствата и општините), и со директорите или менаџерите на хотелите, туристичките агенции и другите организации од областа на туризмот, а како начин на прикажување на податоците се користи дескриптивната обработка на податоците (бројки, проценти, табели).

Методологијата на овој труд се базира на проучување на литературата и емпириското истражување. Проучувањето на литературата се однесува на користење на секундарните податоци како што се: книги, научни списанија, официјални публикации, веб-страници и слично.

Од друга страна, емпириското истражување се состои во третирање на Косово како туристичка дестинација, чиј модел на развој треба да произлезе од имплементацијата на сите мерки и одкуки кои се донесени или ќе се донесат од страна

на владините институции, установи, организации и други субјекти од невладин и приватен карактер.

Во анализата, односно истражувањето на нашата тема, направена е комбинација од квантитативни и квалитативни методи на истражување. Примарните податоци се базираат на квалитетно и квантитативно истражување.

На овој начин, во нашето истражување употребени се различни техники и алатки кои произлегуваат од координирањето на прегледот на литературата, креирањето и доставувањето на прашалници и длабинска анализа, односно интерпретација на добиените резултати од теренското истражување.

При истражувањето на нашата тема, ќе се користат **одредени методи на истражување**, а како најважни се сметаат следните:

- Метода на анализа и синтеза. Анализата е почетна фаза во едно истражување, така и во нашиот труд, која ќе ни овозможи врз основа на расчленување, односно разделување на основните поими, да ги спознаеме деловите и основните карактеристики на нивните составни елементи. Од друга страна пак, синтезата е завршната фаза на истражувањето, преку која се спознава целината и се доаѓа до соодветен заклучок.
- Индуктивната метода (истражување на посебното спрема општото, каде се добиваат заклучоци според постојните факти и премиси, а со цел верифицирање на податоците и операционализација на концептите) и дедуктивната метода (истражување на општото спрема посебното).
- Дескриптивна метода. Заради собирање, обработка, презентирање и опишување на самите појави и запознавање на нивните карактеристики и составни елементи, како и изведување на заклучок во овој труд, ќе се примени дескриптивната метода.
- Компаративна метода. Ова претставува метода или принцип на споредливост, ќе се примени во делот на обработка на податоците за појавите и односите и да се стават во компаративен, споредбен однос со други земји.
- Квантитативна метода. Во истражувањето ќе се користи и квантитативната метода, затоа што податоците кои се собрани се поструктурирани, истражувањето вклучува повеќе испитаници во споредба со квалитативната метода, како и поради фактот дека податоците може полесно да се реплицираат и да се споредат директно со другите податоци.

При разработката на ова тема се користат примарни и секундарни податоци и врз основа на тие податоци ќе се обидеме да конструираме и соодветни заклучоци и препораки. Истражувањето на трудот се темели на кабинетскиот пристап (desk research) и теренски истражувања (field research) со помош на анкетањето на најзначајните субјекти од областа на туризмот во Косово.

Во истражувањето на овој труд тргнуваме од поставувањето на **општата хипотеза:**

H₀: Спроведувањето на владините мерки и одлуки претставува значаен фактор за развој на туризмот во Косово.

Како **посебни хипотези** кои се поставени во истражувањето на овој труд ќе се користат следните хипотези:

H₁: Мерките и одлуките за развој на туризмот на Косово се во насока на подобрување на условите за работа на субјектите кои работаат во оваа област.

H₂: Предложените мерки и одлуки за развој на туризмот се во корелација со меѓусебната соработка помеѓу владините институции и приватниот сектор и невладините организации.

H₃: Владата и општините работат транспарентно, ги информираат и подготвуваат приватните субјекти за регулативата која ја носат.

Овој труд се состои од три дела:

Првиот дел “Теоретско-методолошки пристап во истражувањето“ најпрво го објаснува контекстот и значењето на ова истражување, а потоа и предметот и целта на овој труд, методите кои се користени во истражувањето и методолошкиот пристап на проучување. Како составен елемент на овој дел е прикажувањето на основната и помошната или помошните хипотези, кои во текот на трудот и на крај треба да се потврдат или отфрлат. Овој дел исто така содржи и презентација на очекуваните резултати и накратко ја прикажува структурата на овој труд.

Вториот дел има наслов “Преглед на литературата“, е основната рамка, која од теоретски аспект, ја прикажува целокупната слика за мерките и одлуките кои се донесени од страна на владините (централни и/или локални) институции за развој на туризмот во Косово. Овој дел се состои од три точки со повеќе потточки.

Првата точка се однесува на општиот осврт на развојот на туризмот во Косово, преку објаснување на некои позначајни фактори или индикатори, како што се: географската положба на Косово, локалната, регионалната и меѓународна инфраструктурна поврзаност на Косово со другите земји, статистичките податоци за туризмот во Косово (број на домашни и странски туристи, остварени ноќевања, земја на потекло на туристите, капацитети за сместување на туристи, степен на искористеност на капацитетите за сместување), бројот и видовите на туристички субјекти во Косово, вработеноста во туризмот во Косово, капиталот, технологијата и инвестициите, деловната клима, спроведување на законите од областа на туризмот, стимулативни мерки за развој на туризмот, меѓународната соработката и меѓународната помош.

Втората точка од овој дел се однесува на институционалната, организациската и структурната поставеност на туризмот во Косово, а со која се објаснува и се прикажува улогата на институциите кои се надлежни за работите од областа на туризмот (министерства, општини, државни агенции и сектори и одделенија).

Од друга страна, заради добивање на појасна слика околу институционалниот аспект на развојот на туризмот, ќе се искористи и искуството и знаењето на невладините организации, туристички здруженија и асоцијации и други видови на учесници во туризмот, а кои не спаѓаат во рамки на власта.

Третата точка од овој дел е сржта на овој труд, затоа што ќе се прикажат и објаснат на подетален начин сите можни и познати владини мерки и одлуки кои се донесени во насока на развојот на туризмот во Косово. Поради фактот дека станува збор за владини мерки, најнапред ќе се обидеме да прикажеме кои се мерките и одлуките кои се донесени или ќе се донесат во иднина, а кои произлегуваат од програмата на Владата на Косово, па потоа ќе се објаснат и одредени мерки и одлуки кои се поединечни и се донесени од различни министерства.

Во ова точка треба да се спомнат и најзначајните мерки и одлуки кои се донесени од страна на локалната самоуправа на целата територија на земјата, а кои се значајни, најпрво за развој на туризмот во конкретните општини и потоа на ниво на целата земја како туристичка дестинација.

Но, според нашето истражување на терен, увидовме и одредени заеднички мерки и одлуки донесени од страна на централната и локалната власта, како и одредени стратегиски документи, насоки и политики. Во овој делс треба да се спомне и да се придаде посебно значење и на меѓународните проекти од областа на туризмот.

Третиот дел има наслов “Анализа на резултатите од спроведеното теренско и онлајн истражување“ и има за цел да го објасни спроведеното истражување на терен, со помош на интервјутото и доставувањето на онлајн прашалниците, односно да ги анализира добиените податоци и резултати.

Овој дел се состои од шест точки, а најнапред ќе се обидеме да ја објасниме на детален начин целокупната методологија на изготвувањето на прашалникот, посебно за министерствата, општините и субјектите од приватниот сектор. Притоа, мора да ги објасниме и ограничувањата кои се појавија за време на реализацијата на истражувањето на терен.

Впрочем, однапред изготвениот прашалник се искористи за спроведување на лично интервју со претставниците на министерствата и општините, а во меѓувреме тој прашалник се достави онлајн и до субјектите од приватниот сектор (хотели, туристички агенции, здруженија и други субјекти од туризмот).

Веќе во следната точка од овој дел се обидуваме да ги анализираме добиените податоци и резултати од истражувањето, посебно за министерствата, општините и приватните субјекти, меѓутоа таквата анализа е поспецифична и се однесува на дескриптивниот аспект и регресионото објаснување.

После ваквата анализа и добиените наоди и факти, произлегуваат и одредени препораки, кои пак ќе се однесуваат на владата и општините, како и на субјектите од приватниот сектор. Не треба да се изостават и препораките за понатамошно истражување, затоа што оваа тема не е затворена и постојано претрпува измени и новини.

На крајот од трудот ќе бидат изнесени заклучните согледувања од спроведеното теоретско и емпириско истражување на оваа тема. Имено, владините мерки и одлуки треба да бидат поттик и мотив сите заинтересирани страни во туризмот да работат во насока на развојот на туризмот во Косово. Со тоа, нема да се постигнуваат само економските цели, туку и многу други општествени цели кои ќе создадат силна основа за севкупен развој на земјата.

Досегашните истражувања за можностите на развојот на косовскиот туризам покажуваат дека постојат природни ресурси или фактори за развој на туризмот според меѓународни стандарди, но токму недостатокот на инфраструктура и капитални инвестиции го оневозможиле искористувањето на тие ресурси за развој на туризмот.

Последните инвестиции на Косово во патната инфраструктура даваат надеж дека може да се развие туризмот (особено завршување на автопатот кај Призрен). Тука вреди

да се спомне инвестицијата во Националниот автопат што го поврзува Косово со Албанија и автопатот Приштина-Скопје што може да придонесе кон развојот на туризмот во тој дел на Косово.

Географската положба на Косово во смисла на регионалната патна инфраструктура, со посебен акцент коридорите 8 и 10, може да создаде добри услови за зголемување на туристичката побарувачка за одредени видови на туризам на Косово.

Со своите културно-историски вредности, Косово е атрактивна земја за домашните и странските туристи и посетители, а тоа е поради фактот дека културното наследство на Косово е создадено и постои во секој град и секое село на Косово, во парковите, во галериите и музејите, во филмските архиви, во кулите и тврдините, верските монументи и старите згради.

Развојот на туристичката дејност на Косово претставувал и сеуште претставува многу сложен процес, поради големиот број на вклучени субјекти, од една страна, и различните, а понекогаш и целосно спротивставените интереси, од друга страна. Хармонизацијата на нивните постапки и активности е една од клучните претпоставки за реализација на идниот развој на туризмот на Косово.

Поради тоа, синхронизацијата на делувањата на клучните актери на развојниот процес, односно нивната меѓусебна соработка и координација, претставуваат императив при спроведувањето на активностите за ревитализација на целиот туристички сектор, како и иницирање на зголемен успех во вкупното работење.

Сите релевантни страни вклучени во развојот на туризмот и угостителството треба да ги ангажираат сите расположливи потенцијали (кадровски и материјални) во правец на унапредување на туризмот на Косово. Можности за ревитализација на овој сектор постојат, но на тоа треба да се види само како на долгорочен процес.

На туризмот во Косово потребни му се итни заеднички мерки на сите нивоа. Овие мерки треба да бидат насочени во правец на целосно, ако не на делумно надминување на причините кои придонесле за создавање на ваквата ситуација.

Република Косово му посветува посебно внимание на туризмот и угостителството поради климатски услови и природата кои може да се искористат за развојот и за унапредувањето на туризмот. Токму туризмот и угостителството се во меѓусебен однос, бидејќи таму каде што има туристички производ треба да има и хотел или друг вид на капацитет за сместување на гости.

Тоа што претставува вистински проблем во развојот на туризмот воопшто во нашата земја е недостатокот на официјални податоци и информации од статистички

аспект. Ова особено како проблем произлегува и од несоработувањето или недоразбирањето помеѓу повеќе владини институции и агенции, затоа што во одредени случаи не се земаат во предвид сите субјекти од областа на туризмот, а кои имаат економски ефект, како што се на пример културните активности (фестивали и настани). Токму тоа се случува во текот на целото наше истражување, кое веќе претходно го спомнавме и о делот на ограничувањата спрема истражувањето.

Имено, во рамки на ова истражување беа вклучени 21 министерство на Владата на Република Косово (доставен онлајн прашалник составен од 15 прашања, но повратен одговор по однос на прашалник добивме од страна на 16 министерства), потоа 38 општини на целата територија на Република Косово (доставен онлајн прашалник составен од 20 прашања, но повратен одговор добивме од страна на 31 општина) и 468 субјекти од приватниот сектор (254 хотели, 209 туристички агенции и 5 туристички здруженија) и кај овие приватни субјекти беше испратено онлајн прашалник составен од 26 прашања, но повратен одговор добивме од страна на 143 хотели, 112 туристички агенции и од 2 туристички здруженија.

Во однос на истражувањето кај министерствата, дојдовме до следните заклучоци:

- само едно анкетирано министерство има законска надлежност од областа на туризмот и угостителството, а тоа е Министерството за трговија и индустрија,
- ова министерство има одредена структура на организирање на работите од областа на туризмот, а називот е “Дивизија за туризам“,
- најголемиот процент од министерствата би сакале да имаат одредени надлежности од областа на туризмот (75% одговориле потврдно),
- во рамки на тоа надлежно министерство има 2 до 10 вработени кои работат во туризмот (според податоците од Министерството за трговија и индустрија, во Дивизијата за туризам се вработени 4 лица),
- само 2 министерства не учествувале во изготвување на проекти од областа на туризмот, додека 14 министерства биле вклучени во таква активност,
- во однос на меѓусебната соработка помеѓу министерствата, речиси 2/3 од нив имаат соработка, а поголемиот број од анкетираниите министерства степенот на меѓусебната соработка ја оценуваат со највисока оценка,
- над 87% од анкетираниите министерства предложиле одредени мерки за развој на туризмот во Косово, но во однос на донесувањето на одлуки, речиси таков

процент на одговори се дадени во насока на фактот дека не предложиле одлуки за развој на туризмот во оваа земја,

- преземените мерки и/или донесените одлуки произлегле од законите и/или подзаконските акти само за неколку министерства, под претпоставка дека тие имаат некакви надлежности во туризмот, директно или индиректно,
- во однос на мерките и одлуките донесени од страна на министерствата, се забележува дека најголем број се однесуваат на заштитата и зачувувањето на животната средина, а потоа на информатичката технологија и трговија и на безбедноста и сигурноста. Други поважни области се заоставени во донесувањето на мерки и одлуки како што се: маркетинг и промоција, домашни и странски инвестиции, сообраќајна инфраструктура и образование и наука,
- сите министерства предложените мерки и одлуки ги спроведуваат според однапред утврден план на реализација, а нивото на реализација најчесто е оценувано со оценка “б”, што сметаме дека е на задоволително ниво и одговорите се навистина чесни и со одговорност.

Во однос на истражувањето кај општините, дојдовме до следните заклучоци:

- сите општини имаат одредени законски надлежност од областа на туризмот и угостителството,
- само седум општини имаат сектор за туризам, додека 4 општини имаат одделенија во својата структура на организирање на работите од областа на туризмот, а најголемиот процент од општините имаат еден вработен кој има надлежности во областа на туризмот и/или угостителството, додека 7 општини имаат до десет вработени лица во секторот или одделението за туризам,
- над 1/3 од анкетираниите општини имаат стратегија за развој на туризмот или сличен документ од областа на туризмот, додека околу 2/3 од нив немаат стратегија за туризам,
- само 7 општини имаат посебен буџет за развој на туризмот, додека останатиот дел од општините немаат таков буџет, а над 77% од општините имаат под 1% финансиски средства кои се резервирани за развој на туризмот и само 7 општини имаат буџет до 5% од вкупниот буџет на општината,

- поголемиот дел од општините, средствата наменети за туризам се трошат за подобрување и унапредување на ИКТ, маркетинг, промоција и човечки ресурси, а помалку за инфраструктура, субвенции и други цели,
- повеќе од 2/3 од општините соработуваат со институциите од централната власт за проекти од туризмот, а над 45% од анкетираниите општини соработуваат меѓусебно. Процентот на соработка помеѓу општините и приватните субјекти од областа на туризмот е многу висок и изнесува 90%, а околу 71% од анкетираниите општини соработуваат со меѓународните организации од областа на туризмот,
- околу 1/3 од анкетираниите општини предложиле мерки и имаат донесено одредени одлуки за развој на туризмот во општината, а 80% од тие општини сметаат дека нивните предлози за преземање мерки и донесување одлуки не биле прифатени од страна на централната власт,
- сите општини тврдат дека советите на тие општини носат мерки и одлуки, најголемиот број на општини ја вклучиле локалната заедница во донесувањето на мерки и одлуки за туризмот и ги имале предвид предлозите на локалната заедница,
- само 45% од анкетираниите општини ги реализираат мерките и одлуките што ги донесуваат и 35% од овие општини сметаат дека мерките и одлуките што тие ги донесуваат имаат позитивен ефект врз развојот на туризмот, а оценката за нивото на спроведување на мерките/одлуките е “6”.

Во однос на истражувањето кај приватните субјекти од областа на туризмот и угостителството, дојдовме до следните заклучоци:

- најголемиот број на испитаници кај овие субјекти имаат возраст од 26 до 40 години (околу 40% од испитаниците), доминира бројот на оние кои се од машки пол (околу 66%) над оние од женскиот пол (над 34%), а 11% од испитаниците имаат основно образование, над 13% имаат завршено средно образование, а останатиот дел од 75% од испитаниците имаат завршено високо образование,
- до 10 години работен стаж имаат околу 71% од сите испитаници, а поголем работен стаж имаат 21% од анкетираниите испитаници, додека 60% од анкетираниите субјекти, во својата компанија имаат вработено од 2 до 10 работници,

- над 11% од анкетираниите компании работат во текот на сезоната, меѓутоа најголемиот број од нив, околу 89%, работат во текот на целата година, а 74% не кажуваат дали се категоризирани, односно лиценцирани по закон и дури 64% не одговориле дали исполнуваат минимално-технички услови и стандарди во работењето на компанијата,
- околу 2/3 од овие субјекти сметаат дека постојат до 5 закони кои ја регулираат нивната дејност, а 49% од нив се запознаени со мерките и/или одлуките кои се донесени од страна на владините институции, додека 61% од анкетираниите субјекти одговориле дека се запознаени со мерките и одлуките донесени од страна на општината,
- околу 22% од субјектите сметаат дека мерките и одлуките на владата влијаат позитивно врз работењето на нивните компании, а негативно одговориле околу 28% од испитаниците, додека останатиот дел од речиси 51% одговориле дека ниту имаат позитивни ниту негативни ефекти,
- над 80% од анкетираниите субјекти одговориле дека предложените мерки и одлуки имаат позитивно влијание, а таквото влијание може да се оцени со оценка “4“, а над 70% од анкетираниите субјекти одговориле дека предложените мерки и одлуки имаат негативно влијание и се оценуваат со највисоката оценка “5“,
- аспектот кој најмногу влијае врз работењето на овие субјекти, како мерки и одлуки донесени од владата, е инспекцискиот надзор, потоа финансиското работење, договорите за вработување, примената на законите и даноците и таксите,
- само 10% од анкетираниите субјекти одговориле дека централните власти помагаат во подобрувањето на условите за работење на нивните компании, а 49% од нив сметаат дека општинските власти помагаат во подобрувањето на условите за работење,
- над 86% од субјектите не учествувале во изготвување или донесување на одредена мерка за развој на туризмот, додека 56% од ниве соработувале со други субјекти во донесувањето на мерки и одлуки од областа на туризмот, околу 74% од овие субјекти таквата соработка ја оценуваат со оценка “7“,
- 34% од анкетираниите субјекти се за фактот дека мерките и одлуките може да помогнат во развојот на туризмот, 25% од испитаниците се за “треба да се изменат“ и над 20% сметаат дека тие мерки не може да помогнат во развојот на туризмот,

- мерките кои треба да се изменат, дополнат или да се донесат нови, се однесуваат на овој дел од туристичката и угостителската дејност: обврски на општинските органи надлежни за туризмот, даночни олеснувања, казнени одредби и сообраќајна инфраструктура,
- речиси 51% од анкетираниите субјекти се одлучени да го прошират својот бизнис, доколку мерките и одлуките кои би помогнале во развојот на туризмот ќе влијаат или ќе помогнат за подобрување на квалитетот на нивните производи и услуги,
- речиси 1/3 од анкетираниите субјекти имаат стратегија за подобрување и унапредување на работењето на нивната компанија, а 2/3 на ова прашање одговориле негативно.

Според реализираното истражување, можеме да кажеме дека владините мерки и одлуки не помагаат доволно во насока на развојот на туризмот, тие мерки и одлуки се недоволни поради фактот дека само едно министерство е надлежно за работите од областа на туризмот, а другите министерства не преземаат такви мерки и не донесуваат такви одлуки.

Мерките и одлуките на владата не се донесуваат во соработка со општините и приватни субјекти од секторот туризам, а и меѓусебната соработка помеѓу министерствата не е на задоволително ниво и не се координирани во таа насока.

Сепак, спроведувањето на владините мерки и одлуки кои ќе помогнат да се решат одредени проблеми и/или да се подобрат и унапредат одредени состојби во туризмот, а каде ќе бидат вклучени сите заинтересирани страни, нависина претставува значаен фактор за развој на туризмот во Косово, а ова земја како туристичка дестинација ќе може поконкурентно да се вклучи на меѓународните туристички пазари.

Владините мерки и одлуки треба да произлегуваат, најпрво, од визијата за развој на туризмот, а потоа од планови со конкретни активности и временски рамки за реализација на тие планови и активности. Таквата визија, заедно со плановите и активностите се основа за креирање на стратегија, на долгорочна рамка.

Имено, според истражувањето можеме да забележиме дека нема национална стратегија за развој на туризмот, само мал дел од општините имаат таква стратегија или сличен документ, уште помал е бројот на приватните субјекти од областа на туризмот.

Од спроведеното истражување дознавме дека постои релативно добра соработка помеѓу сите вклучени страни во секторот туризам, нивото на соработка мора уште

повеќе да расте за да може да се донесат поквалитетни мерки и одлуки, изготвени од сите учесници, а кои после тоа ќе може да се реализираат поефективно и поуспешно.

Донесените мерки и одлуки од страна на владините институции, како и од страна на локалните власти, се во согласност со законските одредби и другите правила и стандарди од областа на туризмот, затоа што тие мора да произлезат од законските одредби на конкретните закони кои ја регулираат оваа материја, а впрочем и министерствата и општините работат согласно со законите.

Истражувањето покажа дека мерките и одлуките се во согласност со законите, но вклучените страни во ова истражување предложија измени, дополнувања, корекции, дури и нови мерки и одлуки кои се подобри од претходните, а кои ќе помогнат во развојот и унапредувањето на работата, особено на приватните субјекти.

Со цел Косово, како туристичка дестинација, да обезбеди поконкурентно место на туристичкиот пазар, особено во регионалниот пазар, најпрво како држава мора да сподели визија, цели и вредности, кои ќе се гарантираат со мерки, одлуки, решенија, предлог-проекти или општо земено преку законски и подзаконски акти, во согласност принципите на одржлив развој на туризмот, затоа што патот спрема светските трендови во туризмот треба да се заснова на посветеност, ентузијазам, ефикасност за подобар бизнис, почитување на законите и овозможување подобро учење и споделување на добрите практики, особено на оние на соседните земји.

Моделот кој сакаме да го создадеме треба да биде модел каде се претставува нова култура, применување на општествена одговорност и постигнување препознатлив туристички имиџ и кон стекнување на конкурентна предност на пазарот. Тој модел треба да ги содржи сите позитивни искуства, практики и препораките од соседните и земјите од регионот. Сето тоа треба да биде фактор за раст и развој на туризмот во земјата, онаков како што сите граѓани посакуваат.

Местото на Косово како туристичка дестинација е во регионот, заедно со соседните земји и другите земји од Европа како најзначаен туристички регион во светот. Косово е мала земја, но со големи природни и историско-културни ресурси и вредности кои можат да помогнат во подигнувањето на степенот на развој на туризмот на оваа земја. Иднината на туристичкиот развој на Косово е во Европа.